

Article Info/Makale Bilgisi

✓Received/Geliş:03.12.2020 ✓Accepted/Kabul:09.02.2021

DOI:10.30794/pausbed.835405

Araştırma Makalesi/ Research Article

Kırdım, Ş. E. (2021). "Uluslararası Örgütlenmenin Gelişimine Retrospektif Bir Bakış: On Dokuzuncu Yüzyılın Alametifarikası" *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 46, Denizli, ss. 451-466.

ULUSLARARASI ÖRGÜTLENMENİN GELİŞİMİNE RETROSPEKTİF BİR BAKIŞ: ON DOKUZUNCU YÜZYILIN ALAMETİFARİKASI

Şahin Eray KIRDIM*

Öz

XIX. yüzyılda küreselleşmenin hız kazanması, uluslararası ilişkilerdeki aktör sayısını arttırırken, bu aktörler arasındaki ilişki biçimlerini de derinden etkilemiştir. Bu yüzyılda, tek aktörlü ve devlet merkezli sisteme uluslararası örgütler de kurumsal yapılarıyla kalıcı şekilde dahil olmuş ve Westphalia Barışı'ndan itibaren olgunlaşmakta olan sisteme önemli girdiler sağlamaya başlamışlardır. Bu çalışma, daimî uluslararası örgütlerin ortaya çıkışı için neden yüzlerce yıl beklenildiğini açıklamaktadır. Bu amaç için, önce modern ulus-devletin ve uluslararası ilişkiler sisteminin gelişim süreci XVI. yüzyıldan itibaren ele alınmış, daimî uluslararası kuruluşlarının gelişiminde önemli rol oynayan ve 1815 Viyana Kongresi ile başladığı kabul edilen kongreler sistemi ve bunun uluslararası örgütlerin gelişimine katkıları üzerinde durulmuş, modern uluslararası örgütler ve bunların ortaya çıkış nedenleri detaylı şekilde ele alınırken, nihayet bu örgütlerin neden esas olarak XIX. yüzyıl ürünü oldukları açıklanmıştır. Çalışma bu durumu maddi (ihtiyaca yönelik), düşünsel, stratejik ve sistemsel faktörler ile açıklamakta ve bu faktörler nedeniyle XIX. yüzyılın uluslararası örgütlerin sihirli yüzyılı olduğunu ileri sürmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Ulus-Devlet, Kongreler Sistemi, Uluslararası Örgütlerin Gelişimi, On Dokuzuncu Yüzyıl.*

A RETROSPECTIVE LOOK AT THE EVOLUTION OF INTERNATIONAL ORGANIZATION : HALLMARK OF THE NINETEENTH CENTURY

Abstract

The acceleration of globalization in the nineteenth century increased the number of actors in international relations and deeply affected the relations between these actors. In this century, international organizations have been permanently integrated into the single-actor and state-centered system with their institutional structures and have started to provide important inputs to the system that has been maturing since the Peace of Westphalia. This study explains why we have waited hundreds of years for the emergence of permanent international organizations. For this purpose, the development process of the modern nation-state and international relations system are investigated since the sixteenth century, the system of congresses, which played an important role in the development of permanent international organizations and accepted to have started with the Congress of Vienna in 1815, and its contributions to the development of international organizations are emphasized, modern international organizations and the reasons for their emergence are discussed in detail, and finally, it is explained why these organizations are mainly products of the nineteenth century. The study explains this situation with material (need oriented), intellectual, strategic and systemic factors and argues that the nineteenth century is the magic century of international organizations because of these factors.

Keywords: *Nation-State, Congress System, Development of International Organizations, Nineteenth Century.*

*Dr. Öğr. Üyesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, AFYONKARAHİSAR. e-posta: yekirdim@aku.edu.tr (<http://orcid.org/0000-0003-4207-6559>).

GİRİŞ

Modern uluslararası ilişkiler, sosyal birimler arasındaki en karmaşık ve yoğun ilişki türlerinden biridir. Sümer site devletleri Lagaş ile Umma arasında M.Ö. XXIX. yüzyılda yaşanan sınır anlaşmazlığının hakemlik yoluyla çözüldüğünü gösterir Entemena Kil Konileri (Hameeuw, 2012: 11); Mısır firavunlarının Ön Asya'daki başka devletlerin kralları ile olan ve M.Ö. XIV. yüzyıla kadar uzanan diplomatik yazışmaları içeren Tel Amarna Mektupları (Stevens, 2016) ya da Mısır firavunu II. Ramses ile Hitit kralı III. Hattusil arasında M.Ö. XIII. yüzyılda yapılan Kadeş Antlaşması (Potyemkin, 1977; Barker, 2000: 2): bu ilişki türü Jeremy Bentham'ın İngilizce "uluslararası" kavramını 1780 yılında ilk kez kullanmasından1 binlerce yıl önce başlamıştır.

Bir başka gerçek de uluslararası ilişkilerin XIX. yüzyıla kadar yalnızca devletler -ya da devlet benzeri otonom birimler- arasında cereyan eden ilişkilerden ibaret olduğu ve uluslararası ilişkilerin de sadece devletlerarası ilişkileri ifade eden bir kavram olarak kullanıldığıdır (Cox, 2007: 515). XIX. yüzyılın sonları ve tüm XX. yüzyıl boyunca uluslararası sistemde, savaş sanayiindeki teknolojik gelişmeler ve savaşların görülmemiş derecede yıkıcı hale gelmesi (Smith, 2009: 145), yayılmacılık (Smith, 1982), kitleler halinde yaşanan göçler (Hatton ve Williamson, 1994: 533-559), sanayileşme sonucunda global ticarete görülen artış (Buzan ve Lawson, 2013: 621), ulaşım ve telekomünikasyon alanlarında yaşanan teknolojik devrimler (Buzan ve Lawson, 2013: 621) ve işçi sınıfınca dile getirilen insan haklarına yönelik taleplerin artması (Williams vd., 2012: 168) gibi gelişmeler sonucunda, devleti uluslararası ilişkilerin tek aktörü olarak gören anlayış geçerliliğini yitirmeye başlamıştır (Arrighi, 2000; Best vd., 2015; Viotti ve Kauppi, 1987: 199-232).

Bazı düşünürler uluslararası ilişkilerde devletlerin artık tek önemli aktör olmadığını2; çokuluslu şirketlerin, sivil toplum kuruluşlarının, baskı gruplarının ve daha da önemlisi uluslararası örgütlerin artan önemine dikkat çekmişlerdir (Steans vd., 2010: 38; Gabriela, 2013: 308-316). Gerçekten de pek çok araştırmacının isabetli şekilde belirttiği gibi, uluslararası örgütler savaşlardan ticarete, ulaşımdan hastalıklarla mücadeleye kadar uluslararası ilişkilerin pek çok alanına müdahil olmuş, hatta devletler kadar olmasa da bu alanları şekillendirmişlerdir (Ataman, 2003: 41-66; Goldstein vd., 2007: 37-67).

Bu çalışma uluslararası örgütlerin varlığına odaklanmaktadır. Uluslararası örgütler, binlerce yıllık tek aktörlü ve devlet merkezli uluslararası ilişkiler sistemine nasıl dahil olmuş ve varlıklarını sürdürmeyi başarmışlardır? Uluslararası örgütlerin ortaya çıkışını hazırlayan şartlar nelerdir; bu şartların oluşması için neden XIX. yüzyılın beklenmesi gerekmiştir? Uluslararası örgütler tarihindeki kırılma noktaları nelerdir; bu kırılma noktalarının ortaya çıkışında XIX. yüzyılın alametifarikası nedir? Bu sorulara yanıt vermek, öncelikle modern uluslararası sistemin nasıl ortaya çıktığı sorusunu cevaplamakla mümkün olduğundan, birinci bölümde modern ulus-devletin ve uluslararası ilişkiler sisteminin gelişim süreci XVI. yüzyıldan itibaren ele alınmıştır. Modern devletin dönüşümü ve uluslararası alanda örgütlenme pratiği bakımından tarihsel sosyoloji yaklaşımından kasıtlı şekilde faydalanılmamıştır. Yalvaç'ın da belirttiği gibi, tarihsel sosyoloji yaklaşımı Uluslararası İlişkiler kuramının temelini oluşturan tartışmaların belli mitlere dayandığını ve bunların da disiplindeki temel tartışmaları yeterli ölçüde yansıtmadığını ileri sürmektedir (Yalvaç, 2013: 4). Bu mitlerden en önemlilerinden birisi uluslararası ilişkiler sisteminin egemen devletlerden oluştuğunu ileri sürerek ne üzerine çalıştığımıza karan veren 1648 Westphalia miti iken, diğeri de 1919'dan başlayarak günümüze kadar devam eden ve konuyu nasıl tartıştığımızı belirleyen realizm-idealizm tartışmasıdır (Carvalho vd., 2011). Yine Yalvaç'a göre, disiplinde başat olan bu iki mit Uluslararası İlişkileri "Avrupa Merkezci" "devlet merkezli" ve "büyük devletler açısından bakan" bir yapıya büründürmüştür (Yalvaç, 2013: 4). Tarihsel sosyoloji yaklaşımının bu iddiası doğru kabul edilse bile, yaklaşım mevcut çalışmada üç nedenden ötürü kullanılabilir değildir. Birincisi, aşağıdaki tarihsel akıştan da görüleceği üzere uluslararası örgütlenme pratiği gerçekten de "Avrupa merkezli"dir. XIX. yüzyıldaki modern anlamdaki ilk uluslararası örgütleri Avrupa'da ortaya çıkmıştır. İkincisi uluslararası örgütler "devlet merkezli" olmak zorundadır, zira devletler olmadan uluslararası örgütlerin varlığından bahsedilemez. Üçüncüsü uluslararası örgütlere -en azından kuruluş aşamalarında- "büyük devletler açısından" bakılmalıdır, çünkü aşağıda gösterildiği üzere XIX. yüzyıl öncü örgütlerinin kurucuları büyük devletler olmuşlardır.

1 İngilizce "international" kelimesinin Latince karşılığı sayılan "intergentes" kavramını Bentham'dan bir yüzyıl kadar önce, 1650 yılında Richard Zouche'nin kullandığı not edilmedi (Zouche, 1911).

2 Uluslararası ilişkilerde aktör sorunu hakkındaki tartışmalar için bkz. (Yalvaç, 2012: 22-26; Little, 1996: 66-86; Viotti ve Kauppi, 1987: 199-232; Jackson, 1992: 271-281).

Belirlenmesi gereken önemli bir husus da modern devletin ve uluslararası sistemin dönüşümü bakımından, feodalizmin çöküşü, kapitalist dünya sisteminin oluşmaya başlaması ve Sanayi Devrimi gibi olguların/olayların incelemenin dışında bırakılmasının sebebidir. Bir defa feodalizmin çöküşü şüphesizdir ki merkezi devletlerin oluşumuna yol açmıştır. Ancak XV. yüzyıldaki bu çöküşün modern uluslararası ilişkiler sisteminin oluşumu için ikincil bir etkide bulunduğu da kabul edilmelidir, zira sistemin oluşması için bu merkezi devletlerin birbirleri ile şiddetli şekilde çatışmaları ve bu çatışmalar sonucunda da “egemen eşitlik” prensibinin kabulü gerekecektir. Bu kabul de ancak XVII. yüzyılda mümkün olabilmıştır. XVI. yüzyılda oluşmaya başlayan kapitalist dünya sisteminin kapsam dışında bırakılmasının sebebi ise, bu sistemin XVIII. ve XIX. yüzyıla gelinceye kadar uluslararası örgütlenmeye ihtiyaç duyulacak seviyelere ulaşmamış olmasıdır. Modern devlet ile tarihsel kapitalizm arasındaki tarihsel ilişkiyi ele almanın ise bu çalışmanın kapsamını aşacağı malumdur. XIX. yüzyılda ortaya çıktığı kabul edilen Sanayi Devrimi ise modern devletin ortaya çıkışında ayrıntılı olarak ele alınmamış olsa da ikinci ve üçüncü bölümlerde uluslararası örgütlenmeye duyulan ihtiyacı gösterir derecede kapsama dahil edilmiştir.

İkinci bölümde, daimî uluslararası kuruluşlarının gelişiminde önemli rol oynayan ve 1815 Viyana Kongresi ile başladığı kabul edilen kongreler sistemi ve bunun uluslararası örgütlerin gelişimine katkıları üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde modern uluslararası örgütler ve bunların ortaya çıkış nedenleri detaylı şekilde ele alınırken, dördüncü bölümde ise bu örgütlerin neden esas olarak XIX. yüzyıl ürünü oldukları açıklanmıştır.

Uluslararası örgüt ifadesinin birden çok anlamı olabilir. Bu çalışmada uluslararası örgüt kavramı, üyelerinin aralarında yapmış oldukları bir uluslararası antlaşma ile kurulan ve genellikle devletlerin (bazen de diğer uluslararası örgütlerin) üyeliklerine açık olan hükümetlerarası örgütleri karşılar şeklinde kullanılmaktadır. Genellikle bir devletle doğrudan ya da onun kuruluşu şeklinde bağlantısı olmayan ve gönüllülük esasına dayanarak kâr amacı gütmeyen çalışan hükümet-dışı örgütler, bazı yazarlarca uluslararası örgütlerin başka bir türü olarak kabul edilse de çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır (Davies ve Woodward, 2014: 3-18).³

1. MODERN ULUS-DEVLET VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER SİSTEMİNİN ORTAYA ÇIKIŞI

XVI. yüzyılda Martin Luther ve Jean Calvin’in öncülüğünde Katolik Kilisesi’ne ve Papa’nın otoritesine karşı girişilen Reform hareketinin sonucunda doğan Protestanlık, Hristiyan dünyasını ikiye bölmüştür (Becker vd., 2016: 1-25). Aynı dönemde ulusal hanedanlıkların kuvvetlenmesiyle Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu sorgulanmaya başlanmıştır. Voltaire bu sorgulamayı “kendine Kutsal Roma İmparatorluğu diyen ve demeye de devam eden yığın, hiçbir şekilde ne kutsal ne Roma ne de bir imparatorluk” diyerek yapmıştır (Shapiro, 2006: 792). Bu sorgulama Avrupa’da yaşanan bir dizi savaş ve barış kongreleri sonucunda modern ulus-devletin doğum sürecini başlatmıştır.

Bu süreç büyük ihtimalle Kutsal Roma İmparatoru V. Charles ile Schmalkaldic Birlik (Protestan Prenslere askeri ittifakı) arasında 1555 Eylül’ünde imzalanan Augsburg Barışı ile başlamıştır (Hughes, 1992: 59; Konner, 2006: 122). Antlaşma, iki karşıt kamp arasındaki dini mücadeleyi -şimdilik- resmen sona erdirmiş ve Hristiyanlığın yasal olarak bölünmesini Kutsal Roma İmparatorluğu içinde kalıcı hale getirerek, yöneticilerin devletlerinin resmi dini olarak Protestanlık veya Roma Katolik mezhebini seçmelerine izin vermiştir (Hillerbrand, 2012: 166 ve 189-190; The Religious Peace of Augsburg, 1555, §24).

Augsburg Antlaşması özelde Alman genelde Avrupa tarihinde olumlu ve olumsuz uzun dönemli sonuçları olan yeni bir dönemi başlatmıştır. Antlaşmanın olumlu yanı, imparatorluk üyesi hiçbir devletin dini gerekçelerle bir başka üye devlete savaş açamayacak olmasıydı (Kaplan, 2007: 151). Her prenslik Katoliklik veya Protestanlık mezhebini seçebileceğinden (ve halk da prenslerin seçtiği dine mensup olacağından), prensin seçtiği inançla yaşamayı istemeyenler başka bir prensliğe göç etmekte serbest hale gelmiştir (Kaplan, 2007: 151). Dini temelli savaşın yasaklanması, imparatorluğun yarım yüzyıl kadar derin bir iç çatışma yaşamasını önlemiştir; ancak şimdi kesinleşen sınırlarıyla mezhep çatışmaları, 1618’de başlayan kanlı Otuz Yıl Savaşları’na giden süreci başlatmış ve özelde Alman genelde Avrupa birliğinin oluşmasını neredeyse iki yüzyıl süreyle geciktirmiştir (Hastings, 2018: 12).

³ Nadiren de olsa ihtilaflar gözlenmekle birlikte, uluslararası örgütün üzerinde çoğunlukla anlaşılabilir bir tanımla vardır. Örneğin Clive Archer (2001: 1-3 ve 35-36) uluslararası örgütü, üyelerinin ortak çıkarlarını gözetmek amacıyla, en az iki egemen devletin resmi temsilcileri tarafından imzalanarak yürürlüğe giren bir uluslararası anlaşmaya dayanarak kurulan, resmi ve sürekli bir yapısı olan kuruluş olarak tanımlamaktadır. Benzer tanımlar için bkz. Davies ve Woodward, 2014: 13-18; Hanrieder, 1966: 297-313. Buna karşın, kurucu antlaşmanın en az üç devlet tarafından imzalanması gerektiği yönündeki görüş için bkz. Ateş, 2016: 22.

Avrupa’da din temelli düşük profilli çatışmalar devam ederken,⁴ militan bir Katolik olan II. Ferdinand’ın 1617’de Kutsal Roma İmparatorluğu’nun başına geçmesiyle, modern devlet ve uluslararası ilişkiler sistemini derinden etkileyecek olaylar silsilesi başlamıştır. II. Ferdinand’ın ilk icraatlarından biri, Augsburg Barışı’na aykırı şekilde, imparatorluk vatandaşlarını Roma Katolikliği’ne uymaya zorlamak olmuştur (Bedouelle, 2003: 109). Arada Köln Savaşı (1583-1588)⁵ ve Jülich Veraset Savaşları (1609-1610)⁶ gibi Protestan-Katolik anlaşmazlıkları yaşanmış olsa da Augsburg Barışı Kutsal Roma İmparatorluğu’ndaki iki inancın halkları arasındaki gerilimi yatıştırmıştı; şimdi II. Ferdinand’ın yaptığı bu altmış yıldan fazla süredir devam eden barışı dinamitlemek olmuştur.

Ferdinand’ın bu kararından sonra, Protestan soyluları Ferdinand’ın hükümrancılığını reddetmiş ve bazıları hoşnutsuzluklarını Ferdinand’ın temsilcilerini 1618’de Prag Kalesi’ndeki bir pencereden fırlatarak (*Defenestration of Prague*) gayet net bir şekilde göstermişlerdir (Reading, 2009: 85; Wilson, 2009: 266-267). Bu ‘nezih’ diplomatik dil, İsveç ve Danimarka-Norveç’in desteğini almış olan Bohemya’daki devletlerin 1618’de başlayan açık isyanının göstergesi ve kanlı bir kıta ihtilafına dönüşecek olan Otuz Yıl Savaşları’nın başlangıcı olmuştur.

Sekiz milyon insanın ölümüyle sonuçlanan insanlık tarihinin en yıkıcı savaşlarından biri olan Otuz Yıl Savaşları (Wilson, 2009: 4), Avrupa’da politik dengeleri değiştirerek, geniş kapsamlı Westphalia Barışı’nın parçası olan Münster ve Osnabrück Antlaşmaları ile sona ermiştir (Straumann, 2008: 173). Savaş sonunda, Fransız Bourbon hanedanlığının yükselişi, Habsburg hırslarının Orta Avrupa ile sınırlanması ve İsveç’in büyük bir güç olarak yükselmesi kıtada yeni bir ‘güç dengesi’ yaratmıştır. Zayıflayan İspanya, Portekiz ve Hollanda Cumhuriyeti’ne olan ilgisini kaybetmek zorunda kalırken, Fransa XVII. yüzyılın ikinci yarısında giderek baskın hale gelmiştir (Gutmann, 1988: 749-770).

1648 Westphalia Barışı, herhangi bir uluslararası örgüt kurmamıştır; ancak bu barışın gelecek yüzyıllara iki büyük katkısı olmuştur. Birincisi, her ne kadar bazı yorumcular (Buzan ve Little, 2001: 25; Osiander, 2012: 51-287) karşı çıksa da çoğu araştırmacı için modern ulus-devletin ortaya çıkışıyla beraber günümüz uluslararası ilişkiler sisteminin temelleri atılmıştır (Krasner, 1999; Peter, 2005: 153; Croxton, 1999: 569-591; Falk, 1969: 68-69; Philpott, 1999: 566-589). Westphalia ile, belirli sınırlar içerisinde tam egemen olan ulus-devlet ve bu devletlerin birbirlerinin içişlerine karışmadıkları bir ilişki biçimi kurulmuş oluyordu; bunların temelinde ise iç ve dış egemenlik bulunmaktaydı (Reinalda, 2009: 19; Gross, 1948: 28). Modern uluslararası ilişkiler sistemi de içişlerine karışmama ve egemen eşitlik prensiplerine dayanmaktadır, ki Westphalia sisteminin sağladığı konsept de bundan başkası değildi (Peter, 2005: 153-172). Westphalia Barışı’nın sağladığı ikinci katkı, Münster ve Osnabrück Antlaşmaları’nın yapıldığı ve Avrupa’daki hemen hemen her siyasi çıkarın temsil edildiği diplomatik kongrelerde, yüzlerce elçinin üç yıl boyunca bir araya gelmesi olmuştur. Bu toplantılarda Avrupa’nın yeni devletler arası düzeni -dikte edilerek değil ancak- müzakereler yoluyla yasal bir hal almıştır (Mangone, 1954: 22).

Modern uluslararası ilişkilerin kuruluşu yolundaki ikinci önemli kilometre taşı 1713 Utrecht Antlaşması ile koyulmuştur. İspanya kralı II. Charles, tahtını doğrudan devredebileceği bir çocuğa sahip olamadan 1700’de ölmeden önce, Philip’i halefi olarak seçmişti. Fransız bir prens olan Philip, aynı zamanda XIV. Louis’in torunuydu ve Fransız tahtına geçmek için sıradaydı. Avrupa’daki diğer büyük güçler, bu iki güçlü devletin potansiyel birleşmesini kabul etmeye istekli değildi, çünkü böyle bir birleşme, 1648’de kurulan güç dengesini bozabilirdi. İspanyol ve Fransız taçlarının ayrılması konusundaki ihtilaf, 1701 yılında Fransız Bourbonları ile İspanya’nın, taç için adayı Roma İmparatoru I. Leopold’un küçük oğlu Arşidük Charles olan Büyük İttifak (Roma İmparatorluğu, Büyük Britanya, Hollanda Cumhuriyeti, Habsburg İspanya’sı, Avusturya, Prusya, Portekiz, Savoy, Danimarka) arasında savaşa neden olmuştur (Falkner, 2015).

1713 Utrecht Barışı, İspanya Veraset Savaşları’nı sonlandıran antlaşma olmuştur. Bu antlaşmayla, Avrupa’daki sınırlar yeniden çizilmiş ve gelecek birkaç on yıl boyunca göreceli bir barış sağlanmıştır. Ayrıca, Fransa ve İspanya krallıklarının hiçbir zaman aynı taç altında toplanmaması da sağlanmıştır. Dahası, Avrupa’daki hiçbir krallığın diğerlerine üstün gelecek kadar çok güçlenmemesi ve 1789 Fransız Devrimi’ne kadar genel olarak takip edilen güç dengesi politikasının devamı üzerinde anlaşılmıştır (Giraud, 1847).

4 Orta çağ Avrupası’ndaki dini temelli çatışmaların detaylı bir değerlendirmesi için bkz. Ungern-Sternberg, 2012: 294-316.

5 Köln Savaşı, günümüzde Almanya’nın Kuzey Ren-Westphalia bölgesinde bulunan, Kutsal Roma İmparatorluğu’nun tarihi bir prensliği olan Köln şehrini tahrip eden Protestan ve Katolik gruplar arasında bir çatışmaydı (Anderson, 1999: 10).

6 Jülich Veraset Savaşları, Jülich-Cleves-Berg Birleşik Düküklükleri’nin miras hakkı üzerine Katolikler ile Protestanlar arasında yaşanan askeri bir ihtilafı (Kohn, 2007: 278).

XVIII. yüzyılın önemli olaylarından birisi de 1740-1748 tarihleri arasında yaşanan Avusturya Veraset Savaşı sonrası -Danimarka, İsviçre ve Osmanlı dışında- tüm Avrupalı devletlerin katılımıyla toplanan Aix-la-Chapelle Konferansı sonucu imzalanan antlaşmadır. Bu antlaşma sonucu Silezya'yı ele geçiren Prusya yükselişe geçerken, Avusturya'nın 1648'den beri devam eden askeri ve diplomatik düşüşü devam etmiştir (Partington, 1836: 121-122).

Bu yüzyılda uluslararası sisteme önemli girdiler sağlayan olaylardan biri de Yedi Yıl Savaşları (1756-1763) olmuştur. Bu savaş Avrupa özelinde Prusya'nın karşısında Fransa, Rusya ve İtalya arasında; okyanuslarda ise İngiltere'ye karşı Fransa, İspanya ve Hollanda arasında gerçekleşmiştir (Szabo, 2013; Potyemkin, 1977: 312-318). 1763'te imzalanan Paris ve Hubertusburg Antlaşmaları ile sonuçlanan savaşın galipleri İngiltere ve Prusya olmuştur. İngiltere, Paris Antlaşması ile rakiplerinden geniş sömürgeler elde edip dünyanın en güçlü sömürge imparatorluğu durumuna gelirken, Hubertusburg Antlaşması ile de Prusya, Avrupa'nın en güçlü kara devleti haline gelmiştir. Ayrıca, Yedi Yıl Savaşları'ndan ekonomik sıkıntıyla çıkan İngiltere'nin Amerika kıtasındaki kolonilerinde vergileri arttırması Amerikan Bağımsızlık Savaşı'na giden süreci de başlatmıştır (Anderson, 2001: xviii).

1789 Fransız Devrimi sonrası yaşanan siyasal ve ekonomik bunalımlar, Fransa'nın başına Napolyon Bonaparte'ın geçmesine ve Napolyon'un hırsı da Avrupa'da Napolyon Savaşları'nın (Koalisyon Savaşları) yaşanmasına neden olmuştur (Dwyer, 2013: 117-131). 1799'da bir darbe ile gücü eline alıp 1815'de Waterloo'da her şeyi kaybedene kadar, on bir farklı Avrupalı devlet yedi farklı koalisyonla Napolyon'u yenilgiye uğratmaya çalışmıştır (Esaille, 2001). Napolyon'a karşı girişilen mücadelede Fransa dışındaki Avrupalı devletler için belki de en önemli ilerleme, Dörtlü İttifak tarafından karara bağlanan 1814 Chaumont Antlaşması olmuştur (Tuncer, 2009, s.20). Bu antlaşmayla dönemin dört büyük gücü, Avusturya, Prusya, Rusya ve Büyük Britanya, Fransa'ya karşı 150 bin askeri cepheye göndermek ve yirmi yıl boyunca Fransa'nın saldırganlığına karşı Avrupa barışını garanti altına almak konularında anlaşmışlardır (Stephens, 1896: 327).

Napolyon'un Leipzig Savaşı'ndaki yenilgisi (1813) sonrası, Fransa ile Müttefikler arasında I. Paris Antlaşması (1814) imzalanmıştır. Bu antlaşma ile Fransa Bourbonlar'ın hükmü altında 1792 sınırlarına döndürülürken, Fransa'nın komşularının bağımsızlığı geri kazanılmıştır (Turk, 1999: 68). Bu yenilgi Napolyon'un da kaderini belirlemiş, imparator 1814'te Fransa'dan Elba Adasına sürgüne gönderilmiştir (Simpson, 2004: 248). I. Paris Antlaşması'nın 32'nci maddesine göre, savaşta her iki tarafa da dahil olan tüm devletler, iki ay içinde, bu anlaşmanın hükümlerini tamamlamak için gerekli düzenlemeleri -genel bir kongrede- yapmak amacıyla, yetkili temsilcilerini Viyana'ya göndermek üzere anlaşmışlardır (Simpson, 2004: 248). Uluslararası ilişkilerde "Kongreler Dönemi"ni ve "Avrupa Uyumunu" başlatan süreç Viyana Kongresi ile bu şekilde başlamıştır.

2. KONGRELER DÖNEMİ VE SİSTEMİ

Viyana Kongresi (Ekim 1814-Haziran 1815) öncesi, bu kadar kalabalık bir diplomatlar topluluğunun aynı çatı altında toplandığına şahit olunmamıştır. Rusya'yı Çar I. Alexander, Avusturya'yı İmparator I. Francis, Prusya'yı Kral III. Frederick William, Büyük Britanya'yı Lord Castlereagh temsil ederken, Fransız çıkarları Charles Talleyrand tarafından temsil edilmiştir (Chapman, 1998: 23-26). Beş büyük gücün yanında, İspanya, Portekiz, İsveç, pek çok Alman devleti, Vatikan ve Osmanlı İmparatorluğu da temsilciler göndermiştir (Chapman, 1998: 23-26). Küçük prenslikler ve Yahudiler gibi çıkar grupları da dahil edilirse, Kongre'de 216 farklı delegasyon bulunmuş ve şehir 100 bine yakın insanın akınına uğramıştır (Mangone, 1954: 35).

Kongrenin temel amacı, Avrupa devletlerinin Napolyon Bonaparte'ın başarmaya çalıştığı şekilde tek bir büyük gücün egemenliğini önleme arzusuna dayanıyordu (Reinalda, 2009: 19). Böyle bir durum ancak bir dizi bağımsız ve egemen devlet arasında siyasi gücü dağıtmak ve dengelemek için ustaca bir hesaplama yoluyla yapılabilirdi. Örneğin her şeyi başlatan olmasına rağmen, Fransa sistem dışına itilmediği gibi Avusturya-İngiltere ve Rusya-Prusya terasisinin dengeleyicisi yapılarak uygun bir dengenin kalıcı bir barış getireceği umut edilmiştir (Chapman, 1998: 16-19).

Viyana Kongresi ile devletler, XIX. yüzyıla kadar gelişmiş olan yöneticilerin fetih arzularına odaklanan egemen devlet sisteminin, yeni yüzyıl için artık yeterli olmadığını kabul etmişlerdir. Devletlerin geleneksel uluslararası

ilişkiler sisteminde sorumsuzca davranmalarının nedeninin uluslararası kurumsal boşluk olduğu yolunda Viyana Kongresi'nde varılan genel kanaat sonucunda, artık XIX. yüzyılda devletler topluluğuna bir bütün olarak hizmet edecek bazı kurumlar oluşturulması hâkim düşünce haline gelmiştir (Claude, 1971: 123-124).

Viyana Kongresi'nin uluslararası örgütlerin gelişim sürecine bir diğer katkısı da Avrupa Uyumu olarak anılan kongreler sisteminin başlangıcı olmasıdır. 1814 Chaumont ve I. Paris Antlaşmaları'yla temeli atılan bu sistemin, Viyana Kongresi hala devam ederken imzalanan 1815 II. Paris Antlaşması'yla başladığı yolunda genel bir kanaat vardır (Grant ve Barker, 2009: 62; Richardson, 2006: 11). Elba Adası'ndaki sürgünden kaçarak Fransa'ya geri dönen Napolyon'un Waterloo'da nihai hezimetini (Englund, 2004: 457) sonucu imzalanan II. Paris Antlaşması (1815)'nin 6'ncı maddesine göre, "anlaşmanın uygulanmasını kolaylaştırmak, güvence altına almak ve dünyanın mutluluğu için [...] bir araya gelen Dört Egemen Devleti birleştiren bağları kuvvetlendirmek amacıyla, Yüksek Akit Taraflar toplantılarını belirli zamanlarda yenilemeyi kabul etmişlerdir" (Anderson, 1904: 484-485; Morgenthau, 1946: 1077).

Paris Antlaşması'yla Avrupa Uyumu⁷ doğmuş ve XIX. yüzyılı şekillendirecek kongreler sistemi de başlamıştır (Richardson, 2006: 11; Claude, 1971: 25). II. Paris Antlaşması ile Dörtlü İttifak tarafından işgal edilen ve şimdi güç dengesi politikası gereği ihtiyaç duyulan Fransa'nın uluslararası sisteme tam bağımsız bir aktör olarak dahil edilmesinin sağlandığı 1818 Aix-la-Chapelle Kongresi (Chapman, 1998: 63-66); Napoli'deki liberal devrimi bastırmanın yollarını tartışmak üzere Beşli İttifak'ın toplandığı 1820 Troppau Kongresi (Chapman, 1998: 66-67); bunun bir devamı niteliğinde olan ve Napoli'deki ayaklanmayı bastırmak için İki Sicilya Krallığı'na Avusturya müdahalesinin onaylandığı 1821 Laibach Kongresi (Chapman, 1998: 69-71) ve İspanya'daki liberal ayaklanmaları bastırma görevinin Fransa'ya verildiği 1822 Verona Kongresi (Chapman, 1998: 72-73) bu sisteminin öncüleri olarak sayılabilir.

Avrupa'nın 'Hasta Adamı' Osmanlı İmparatorluğu'nun işgal ve paylaşılması sürecinin uzaması kongre sistemine ara verilmesine sebep olsa da yüzyılın ikinci yarısından itibaren bu sistem devam etmiştir. Kırım Savaşı sonrası toplanarak, sonucunda Osmanlı İmparatorluğu'nun bütünlüğü ve bağımsızlığının garanti edildiği 1856 Paris Kongresi (Kayaoğlu, 2010: 111); Rus Çarı'nın 1856 Paris Antlaşması'nı tanımayıp Karadeniz'deki statükoyu değiştirmeye çalışması sonrası toplanan ve akit tarafların rızası dışında hiçbir devletin kendisini bir antlaşmanın taahhütlerinden kurtaramayacağı ya da şartlarını değiştiremeyeceği temel ilkesinin kabul edildiği 1871 Londra Kongresi (Butler ve Maccoby, 2003: 463); 1877-78 Osmanlı-Rus Harbi'nin ardından Balkan Yarımadası'ndaki devletlerin topraklarının belirlenmesinin amaçlandığı 1878 Berlin Kongresi (Butler ve Maccoby, 2003: 470) ve son olarak Fransa'nın, Almanya'nın Fas devleti üzerinde bir hamilik oluşturmaya yönelik çabalarına karşı çıkmasıyla ortaya çıkan krize çözüm bulmayı amaçlayan 1906 Algeciras Kongresi (Butler ve Maccoby, 2003: 475-476), XIX. yüzyılda uluslararası politikayı şekillendiren Viyana sonrası önemli gelişmeler olarak kaydedilmelidir.

Kongreler yoluyla yürütülen diplomasi XIX. yüzyılda uluslararası ilişkilerin köklü bir gerçeği haline gelmiştir (Claude, 1971: 25). XIX. yüzyıl öncesinde Avrupalı hükümdarlar uluslararası kongrelerde, kongrenin toplanma amacındansa, seremonilerde hangi devlet temsilcisinin öncelikli olacağı gibi prestij sorunlarıyla uğraşmaktaydı. Kongreler sistemiyle diplomatik kurallar teamül haline gelmeye başlamıştır: En eski akreditasyona sahip diplomatın en kıdemli üye olduğu kabul edilmiş, dört ardışık diplomatik temsilci sınıfı tanınmış, çok taraflı kongrelerde devletlerin önceliği alfabetik olarak belirlenmiş; diplomatların imtiyazları ve dokunulmazlıkları kurumsallaşmaya başlamıştır. XIX. yüzyılda düzenlenen onlarca kongrede tecrübe kazanılmış ve çığır açan prosedürel yenilikler yerleşik hale gelmiştir (Reinalda, 2009: 21).

Kongreler sisteminin bir katkısı da -her ne kadar aşağıda bir eleştiri olarak belirtilmiş olsa da- hegemon güçlerin oynadıkları dominant rolün, ileride oluşturulacak Milletler Cemiyeti ve Birleşmiş Milletler gibi modern uluslararası örgütlerin yürütme kurulu gibi işlev görecektir olan ana organlarının prototipini oluşturmuş olmasıdır (Claude, 1971: 8; Reinalda, 2009: 26).

Tüm bu katkılar yanında, kongreler sisteminin uluslararası örgütlerin gelişimine katkılarının eksik kaldığı söylenebilir. Örneğin, bu sistem güvenlik sorunu gibi önemli konuları çözmek için daimî işleyen kurumlar

⁷ Avusturyalı devlet adamı Klemens von Metternich'in Viyana Kongresi'nde oynadığı etkin role atıfla, bazı yazarlar 'Avrupa Uyumu' yerine 'Metternich Sistemi' ifadesini tercih etmektedir (Ingrao, 2000). Bu çalışma boyunca bu kavramlardan ilki tercih edilmiştir.

üretmemiştir. Ayrıca toplantılar düzenli aralıklarla değil *ad hoc* şeklinde yapıldığından kurumsal yapının oluşması zorlaşmıştır. İş birliği, açıkça belirlenmiş yasal dayanaklardan ziyade büyük güçlerin kendi çıkarlarını savunduğu bir yapıya dayanmıştır. Bunun yanında, politik olarak ulusal devletlerden daha üstün ve daha geniş bir topluluğun ahlaki standartlarını koruyabilen tarafsız kurumlar üretmemiştir (Claude, 1971: 28).

XIX. yüzyılın sonu ve XX. yüzyılın başında, yeni tür bir uluslararası sistem Hollanda'nın Lahey kentinde temel amacı savaş hukuku kurallarını düzenlemek olan 1899 ve 1907 yıllarında iki ayrı oturum olarak toplanan kongrelerde kurulmaya çalışılmıştır. 1899'da Çar II. Nicolas, iki temel amacı olan bir barış konferansı düzenlemek için girişimde bulunmuştur. Bunlardan ilki, sanayileşmiş büyük Avrupa imparatorlukları arasındaki artan rekabet uluslararası sistem için büyük bir tehdit oluşturmaya başladığından, silahsızlanma yoluyla askeri bütçelerin azaltılmasını amaçlamaktaydı. İkinci ve buna paralel bir diğer amaç da uluslararası anlaşmazlıkların barışçıl çözümünü için mevcut sistemi özellikle tahkim yoluyla güçlendirmektir (Baker, 2017: 434-442).

Lahey sisteminin uluslararası ilişkilere getirdiği en önemli yenilik, XIX. yüzyıl kongrelerinde bulunmayan bir özellik olarak, evrensellik yaklaşımıydı. Çar II. Nicholas elli dokuz ülkeyi 1899'da ilk konferansa katılmaları için davet etmiş; bunlardan altı tanesi Avrupa dışı olmak üzere yirmi altı ülke toplantıya katılmıştır (Baker, 2017: 434). İkinci konferansta durum daha umut vericiydi. 1907 yılında yapılan konferansa, aralarında Latin Amerika ülkelerinin de bulunduğu kırk dört ülke katılmıştır (Daudet, 2008: 118). Claude'a göre 1907 konferansı dünyanın ilk "Genel Kurulu"ydü; ayrıca bu toplantı, uluslararası diplomasinin odağını genişletmeye, giderek daha fazla gerçekçi olmayan Avrupa fikrinden kurtulmaya ve uluslar topluluğunun sınırlarını daha doğru tanımlamaya yönelik atılmış önemli bir adım olmuştur (Claude, 1971: 29).

İkinci olarak, iki Lahey Konferansı, küçük devletlerin büyük güçlerle eşit şartlarda kabul edilmesi anlamına geliyordu. Lahey Konferansları'nda modern uluslararası örgüt fikri, büyük ve küçük devletler arasındaki çatışmanın nasıl yönetileceğine dair ilk kez test edilmiştir. Avrupa Uyumu döneminde, sistem büyük güçlerin hegemonyası tarafından kontrol edilirken, Lahey konferansları küçük devletlerin altın çağı olmuştur (Claude, 1971: 30). Bu devletler, Lahey'de bağımsızlık ve eşitliğin tadına varmışlardır (Lorca, 2014: 238). 1899 ve 1907 konferanslarının ayırt edici bir özelliği de kendilerinden önceki konferansların aksine, savaş zamanında veya savaş sonunda spesifik bir kriz için değil, barış zamanında toplanarak barışın nasıl devam ettirileceği konusuna odaklanmış olmasıdır (Higgins, 2017: 152).

Lahey konferanslarının uluslararası örgütlerin inşası açısından en önemli katkısı belki de katılımcıların zihnindeki uluslararası daimî kurumsallaşma fikriydi (Murphy, 1983: 9; Sud, 1983: 2). Örneğin 1907 konferansına katılan Amerikalı temsilciye göre iki Lahey konferansı arasında sekiz yıl vardı ve gelecekteki konferansların herhangi bir devlet tarafından ön ayak olunmasına gerek kalmaksızın düzenli olarak toplanacağı bir mekanizma kurulmalıydı (Moore vd., 1990: 60). Bu kurumsallaşma niyeti, 1899 konferansı sonrasında ortaya çıkan Daimî Tahkim Mahkemesi örneğinde olduğu üzere, konferanslar neticesinde kurulan yapılarla açık şekilde izlenebilir (Hernandez, 2014: 14). Leonard, Lahey sistemini bu mahkeme dolayısıyla "Uluslararası Tahkim Sistemi" olarak ifade etmektedir (Leonard, 1951: 37).

Her ne kadar Lahey sistemi, Birinci Dünya Savaşı'nı engelleyememiş olsa da yukarıda sayılan katkılarıyla iki Lahey konferansı uluslararası örgütler mirasının önemli bir paydaşdır. Avrupa Uyumu ve Lahey Sistemi uluslararası örgütlerin gelişim sürecinde güvenlik ve sınır meseleleri gibi 'yüksek politika' işlerinde çığır açan yenilikler getirirken, üçüncü büyük katkı yine XIX. yüzyılda özellik teknik alanlarda ortaya çıkan uluslararası kuruluşlardı.

3. MODERN ULUSLARARASI ÖRGÜTLENME PRATIĞİ

Viyana Kongresi ile Avrupa'ya uzun bir barış geldiğinde ve insanlar mübadelenin zenginlik getirdiğini fark ettiğinde, uluslararası ilgi ilk olarak o dönem taşımacılığı için en önemli yol olan nehirlerle odaklandı. Bunlar arasında, esasen 1804 yılında imzalanan Ren Okrua Sözleşmesi'ne dayanan, ancak Viyana Kongresi sonrası Ren Nehri'nde seyrüseferi düzenlemek için 1815'de nehre kıyıdaş devletlerin üyelikleriyle kurulan "Ren Nehri Merkezi Komisyonu" hem bu alanda ilk kurulan uluslararası örgüttür hem de çağdaş uluslararası örgütlerin öncülü sayılmaktadır (Hasgüler ve Uludağ, 2017: 52-53; Ataöv, 1960: 30-31). Komisyonun, antlaşmaya taraf üyeler tarafından ortaklaşa atanan bir Genel Sekreter tarafından idare edilmesi de benzersizdir ve ileride kurulacak

diğer örgütler için de işlevseldir. Zira bu kendi hükümetini değil de organizasyonu müşterek olarak temsil eden görevli, uluslararası memur prototipini oluşturmuştur (Mangone, 1954: 69).

Bu yüzyılda kurulan Elbe (1821) (Kuokkanen, 2002: 112), Douro (1835) (Kuokkanen, 2002: 112), Po (1849) (D'Souza, 2006: 465) ve Prut (1866) (D'Souza, 2006: 465) nehirleri komisyonları Ren Merkez Komisyonu kadar başarılı olamaları da bu alanda uluslararası kuruluşlara olan eğilimi yansıtmaktadır (Boisson de Chazournes, 2013: 179). Bu alanda yenilik getirici bir kuruluş, 1856 Paris Antlaşması'yla kurulan Tuna Rejimi Avrupa Komisyonu olmuştur. Bu komisyonla tarihte ilk kez, nehre kıyıdaş olan ve olmayan devletler uluslararası ticaretin atardamarlarından birinin gelişimi için iş birliğine girmiştir (Hasgüler ve Uludağ, 2017: 54; Mangone, 1954: 71). Son olarak, Fas'ın Tanca açıklarındaki fırtınalı bölgede gemi işleten devletler ile Fas arasında 1865 yılında imzalanan antlaşmayla kurulan, Tanca Spartrl Burnu Feneri Uluslararası Komisyonu da bu alanda sayılması gereken uluslararası kuruluşlardan biridir (Hasgüler ve Uludağ, 2017: 56-57; Ataöv, 1960: 33-34).

Uluslararası ticari taşımacılık temel olarak su yollarıyla sağlansa da XIX. yüzyılın başlarında buharlı motorun ve demir rayların icadından sonra kara taşımacılığı da özellikle kıta Avrupası'nda önemli bir araç haline gelmiştir. Bu amaçla İsviçre'nin başlattığı girişimlerle uzun toplantılar sonucunda 1890 yılında demiryolu taşımacılığı için kapsamlı bir antlaşma imzalanmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nda bazı ülkelerin bu antlaşmadan çekilmeleri neticesinde, konu ancak Milletler Cemiyeti'nce ele alınabilmiş ve 1922 yılında bir antlaşma imzalanmasıyla Uluslararası Demiryolları Birliği kurumsal kişiliğini tamamlamıştır (Hasgüler ve Uludağ, 2017: 66; Mangone, 1954: 74).

Uluslararası ticaret ve büyük devletlerin kolonileri ile iletişiminin sağlanması için dönemin en etkili ve hızlı yolu 1840'lardan itibaren kullanımda olan telgraftı. Uluslararası haberleşme sisteminde ortak bir platform kurulması ise Fransa İmparatoru III. Napolyon'un belli başlı Avrupa devletlerini ülkesine davet etmesi ile başlamıştır. İlk Uluslararası Telgraf Sözleşmesi 1865 yılında Paris'te yirmi kurucu üye tarafından imzalanmış ve Uluslararası Telgraf Birliği (bugünün Uluslararası Telekomünikasyon Birliği'nin ilk hali) kurulmuştur (Drake, 2008: 15). Uluslararası Telgraf Birliği, uluslararası örgütler tarihinde iki açıdan özgündür. Birincisi Birlik, Avrupa devletleri ile sınırlı olmayıp tüm dünya devletlerinin katılımına açıktır; bu da uluslararası örgütlerin evrenselliği anlamını taşımaktadır. İkincisi, Birliği kuran sözleşme gereğince taraf devletler periyodik aralıklarla kurucu sözleşmedeki müteakip değişiklikleri denetlemek için toplanacaklardır; ki bu da kalıcı uluslararası örgütlerin yeni bir görünümüdür (Mangone, 1954: 75-77).

Önemli bir kuruluş da yine dönemin ihtiyacına cevaben ortaya çıkan Evrensel Posta Birliği'ydı. Evrensel Posta Birliği'nin kurulmasından önce her ülke uluslararası posta almak ve göndermek için diğer ülkelerle ayrı ayrı posta sözleşmesi imzalamak zorundaydı. Bazı durumlarda, göndericilerin yolculuğun her ayağı için ayrı posta ücreti ödemesi ve doğrudan bir teslimat yoksa ilgili ülkede bir posta taşıyıcısı bulması gerekiyordu. Bu karmaşıklığı ortadan kaldırmak için Amerika Birleşik Devletleri 1863'te Uluslararası Posta Kongresi çağrısında bulunmuştur (Reinalda, 2009: 89). Bu kongre, Kuzey Alman Konfederasyonu'nda kıdemli bir posta yönetici olan Heinrich von Stephan'ı uluslararası bir posta birliği için plan hazırlamak konusunda cesaretlendirmiştir (Lyll, 2016: 231).

Heinrich von Stephan'ın önerisi üzerine, İsviçre hükümeti 1874'te Bern'de yirmi iki devletin katıldığı uluslararası bir konferans düzenlemiştir (Lyll, 2016: 231). Yirmi dört gün süren toplantılar sonucunda, dört yıl sonra adı Evrensel Posta Birliği olarak değiştirilecek olan Genel Posta Birliği'ni kuran sözleşme imzalanmıştır (Schivone, 1986: 304). Bu sözleşmeye göre, tüm dünya tek bir ülke olarak kabul edilmiş, tüm ülkeler kuryelere topraklarından geçiş özgürlüğü tanımış, dünyanın neresine gönderilirse gönderilsin ağırlığın esas alındığı tek bir ücret tarifesi kabul edilmiş ve sistemi mükemmelleştirmek için taraf devlet yetkililerinin her üç yılda bir toplandığı bir mekanizma kurulmuştur (Lyll, 2016: 233). Evrensel Posta Birliği'nin uluslararası örgütlerin gelişim tarihine en önemli katkısı ise, ilk defa diplomatik anlaşmaları kurumun idari düzenlemelerinden ayıran, eksiksiz ve kalıcı bir uluslararası idari birlik kuruyor olmasıydı (Mangone, 1954: 78). Not edilmesi gereken önemli bir nokta da kuruluşun karar alma sürecine ilişkindir. Buna göre, sözleşmenin bazı maddeleri üçte iki oy veya basit bir oy çoğunluğu ile değiştirilebilirdi. Böylece, sınırlı bir uluslararası ilişkiler alanında çoğunluk ilkesine göre hareket eden modern uluslararası örgütler çağı başlamış oluyordu (Mangone, 1954: 78-79).

Uluslararasıda hiç görülmemiş şekilde artan ticaret, başarısını bilimsel ve teknolojik buluşlara borçluymuş ve bilimsel konulardaki iş birliği ihtiyacı da uluslararası örgütlenme eğiliminden nasibini alıyordu. Bu bakımdan, dünyanın şekli ve büyüklüğü hakkındaki kuramları tartışmak ve yerçekiminin özellikleri hakkındaki bilgiyi arttırmak için 1864 yılında kurulan Uluslararası Jeodezi Birliği'ni (Angus-Leppan, 1984: 224-229), ölçü birimi ve ölçüm standartları ile ilgili konularda birlikte hareket etmek amacıyla 1875 yılında imzalanan Metrik Sözleşmesi sonucunda kurulan Uluslararası Ağırlık ve Ölçü Bürosu takip etmiştir (Peasleess, 1956: 38-47).

Dünyanın küçülme süreci teknolojik buluşlarla hız kazanırken, bulaşıcı hastalıkların da dünya genelinde yayılma hızı artırıyordu. İlk kez 1822 yılında Osmanlı topraklarında görülüp (Yılmaz, 2017: 42) ticari ilişkiler, göçler, savaşlar ve hac yoluyla dünyaya yayılan kolera, 1830-1892 yılları arasında Avrupa'da altı defa salgın haline gelince, durumun yerel önlemlerle kontrol altına alınamayacağı anlaşılmıştır (Hardy, 1993: 250). Bu anlamda İstanbul'da 1839 yılında kurulan ilk uluslararası sağlık konseyini, 1840'da Tangier (Fas) ve 1881'de İskenderiye ve Tahran konseyleri izlemiştir (Butler ve Maccoby, 2003: xxxvi). Kolerayla ilgili ilk uluslararası sağlık sözleşmesi, 1892'de on beş bin kişinin ölümüne yol açan bir salgının Avrupa'yı vurmasından sonra, Venedik'teki yedinci Uluslararası Sağlık Konferansı'nda onaylanmış ve yürürlüğe girmiştir. 1893'te Dresden ve 1894'te Paris'te yapılan diğer kongreler, kolera ile ilgili iki ek sözleşmeyle sonuçlanmıştır. Venedik'te 1897'de yapılacak bir sonraki kongrede, vebanın yayılmasının önlenmesiyle ilgili yeni bir uluslararası sözleşme kabul edilmiştir. Bu dört sözleşme 1903'te tek bir Uluslararası Sağlık Sözleşmesi olarak konsolide edilmiş ve 1903 konferansında, Washington D.C.'de kalıcı bir Uluslararası Sağlık Bürosu kurulmasına karar verilmiştir. Bu konferanslar, 1948'de Dünya Sağlık Örgütü'nün oluşumunda büyük bir rol oynamıştır (Cueto vd., 2019: 13-15).

Bu dönemde örgütlenmenin uluslararası hayatın sosyo-ekonomik tüm yönleriyle ilgili olduğunu gösteren örneklerden birisi de patent ve telif haklarına yönelik yapılan çalışmalardır. Paris'te 1880'de yapılan diplomatik konferansın ardından on bir ülke tarafından imzalanan sözleşme buna örnek olarak gösterilebilir. 1883 Paris Sınai Mülkiyetin Korunması Sözleşmesi, ilk fikri mülkiyet antlaşmalarından biriydi (Kuanpoth, 2010: 22). Daha sonra, Paris Sözleşmesi'nin bazı boşluklarını gidermek için 1886'da Edebiyat ve Sanat Eserlerinin Korunması için Bern Sözleşmesi imzalanmıştır (Kuanpoth, 2010: 13). Paris ve Bern Sözleşmeleri'ni yönetmek üzere kurulan iki sekreteryaya, bugün Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü'nün öncülü olan Fikri Mülkiyetin Korunmasına İlişkin Birleşmiş Uluslararası Büro'yu oluşturmak için bir araya gelmiştir (Kuanpoth, 2010: 13).

Uluslararası örgütlenme, tarım sektörünü de içine alarak genişlemiştir. Büyük Britanya, Almanya, Avusturya-Macaristan ve Fransa arasında yapılan müzakereler sonucunda imzalanan 1902 Brüksel Sözleşmesi, hükümetleri ulusal şeker sanayisi sübvansiyonlarından vazgeçirmek amacını taşımaktaydı. Sözleşme ile ayrıca, daimî bir Uluslararası Şeker Birliği kuruluyordu (Kuanpoth, 2010: 126-127; Fakhri, 2018: 485-486). Her üyenin bir oyunun olduğu Birlikte, kararlar oy çokluğu ile alınmaktaydı (Kuanpoth, 2010: 126-127; Fakhri, 2018: 485-486; Mangone, 1954: 13).

XIX. yüzyıl yalnızca sosyo-ekonomik konularda iş birliğine giden ülkeler tarafından kurulan teknik uluslararası örgütlere değil, aynı zamanda siyasal ve ekonomik örgütlere de tanıklık etmiştir. Bunlardan özellikle ikisi bahsedilmeye değerdir. İlki, 1815'te Viyana Kongresi tarafından ortaya konulan Almanya Konfederasyonu'dur. Bu konfederasyon, Orta Avrupa'daki Almanca konuşulan otuz dokuz devletin ekonomilerini koordine etmek ve 1806'da dağılmış olan eski Kutsal Roma İmparatorluğu'nun yerini almak üzere oluşturulan birlikti.⁸ 1870'te Fransa ile olan savaşı kazanan birlik, Ren bölgesindeki Alman devletlerini de içererek II. Reich'i oluşturacaktı. İkincisi de yine Alman gümrük birliği olarak tanımlanabilecek Zollverein'dir. Zollverein, kendi bölgelerinde tarifeleri ve ekonomik politikaları yönetmek için kurulan Alman devletleri koalisyonuydu. Zollverein'in kuruluşu, tarihte bağımsız devletlerin aynı anda siyasal bir federasyon kurmadan tam bir ekonomik birlik oluşturdukları ilk örnekti (Henderson, 2018).

Ekonomik bir birlik olarak bahsedilebilecek son topluluk, 1865 yılında yapılan anlaşma ile Fransa, Belçika, İtalya ve İsviçre arasında oluşturulan Latin Para Birliği'dir. Birlik, Avrupa'da ulusal para birimlerinin çoğunun hâlâ altın ve gümüşten yapıldığı bir zamanda, tüm üye devletlerde kullanılacak tek bir para biriminde birleştiren bir XIX. yüzyıl sistemiydi. Dağıldığı 1927 yılına kadar ciddi krizler yaşayan bu sistem ile devletler, ortak altın ve gümüş standartlarını kabul etmişlerdir (Fendel ve Maurer, 2015: 93-120).

⁸ Almanca konuşulmayan Bohemya Krallığı ve Carniola Dükalığı istisnai olarak birliğe üyeydi (Stolleis, 2001: 41-44).

4. XIX. YÜZYILIN ALAMETİFARİKASI

Her ne kadar uluslararası örgütlenme pratiğinin ilkel örnekleri eski çağlarda mevcut olsa da (Bennett, 1995: 51), görüldüğü gibi modern uluslararası örgütler XIX. yüzyılın sonuna gelindiğinde bütünlüklü bir şekilde vücut bulmuştu. Dünya çapındaki ilk hükümetlerarası organizasyon olan Milletler Cemiyeti'nin kurulması için ise yapılması gereken tek şey, koltuklarımıza yaslanıp Gavriolo Princip'in silahının ateşlenmesini beklemektir. 1815 ve 1914 sınırları ile XIX. yüzyıl, uluslararası örgüt fenomeninin gerçekçi anlamda kurumsal yapılarıyla doğduğu dönem olmuştur (Götz, 2009: 251; Engström, 2012: 26; Hirsch, 1995: 2; Davies ve Richard, 2014: 39). Peki neden XIX. yüzyıl? Diğer bir ifadeyle, uluslararası örgütler neden önceki yüzyıllarda değil de XIX. yüzyılda ortaya çıkmaya karar verdiler? Savaşlar mı? Tek neden bu olamaz, zira en azından M.Ö. 1280 Kadeş Antlaşması'ndan bu yana savaşlar devletler arasında yoğun bir şekilde gözlenen bir fenomen olmuştur. Bu nedenle daha bütünlüklü bir dönem analizine ihtiyaç bulunmaktadır. Bu analiz maddi (ihtiyaca yönelik) faktörler, düşünsel faktörler, stratejik faktörler ve sistemsal faktörler olmak üzere dörtlü bir ayırımla yapılabilir.

Maddi faktörler XIX. yüzyılda birbirine bağlı ve karşılıklı olarak birbirini besleyen olgular olarak gelişmişlerdir ve bunlar esasında fonksiyonalist teoriye (Haas, 1964: 3-125) uygun olarak teknik iş birliğine odaklanır. İlk önemli faktör, uluslararası ticarete görülen muazzam büyüme ve buna paralel olarak gelişen serbest ticaret ideolojisiydi (Peters ve Peter, 2012: 177; Nau, 1974: 27). İkincisi trafik ve iletişim alanında gözlenen oldukça hızlı teknik ilerlemeydi, ki bu ilerlemeler doğrudan uluslararası ticareti kolaylaştıran faktörlerdi (Peters ve Peter, 2012: 177; Brendebach vd., 2018: 3). Yukarıda da değinildiği gibi XIX. yüzyılın uluslararası komisyonları ve idari birlikleri de zaten tam olarak bu iki alanda kurulacaktı. Örneğin, henüz 1815'te kurulan Ren nehri komisyonu, 1860'larda kurulan telgraf ve 1870'lerde kurulan posta birlikleri bu iddiayı desteklemektedir. Uluslararası ticaret için üçüncü bir kolaylaştırıcı faktör, ağırlık ve ölçülerin standart hale getirilmesiydi. 1875 yılında imzalanan Metrik Sözleşmesi'nin kurduğu Uluslararası Ağırlık ve Ölçü Bürosu bu alanda kritik bir rol oynamıştır. Dördüncü olarak, teknik yenilik ve buluşlar ile uluslararası ticaret, fikri mülkiyetin korunmasına olan talebi artırmış ve bu ihtiyaca cevaben, 1880'lerde imzalanan iki sözleşme sonucu Fikri Mülkiyetin Korunması İçin Birleşmiş Uluslararası Büro ortaya çıkmıştır. Beşinci bir faktör, iş sektörünün, özellikle şeker gibi ihtiyaç duyulan doğal kaynakların kullanımının düzenlenmesiyle ilgilenmiş olmasıydı. Yüzyıl biter bitmez kurulan Uluslararası Şeker Birliği bu ilgi sonucunda ortaya çıkmıştır. Son olarak altıncı faktör, artan uluslararası ticaret, trafik ve insanların eşzamanlı hareketliliğinin bir sonucu olarak küresel bir sorun haline gelen sağlıktı, ki bu yüzyılda özellikle kolera salgınları ile ilgilenen pek çok birlik -Dünya Sağlık Örgütü'nün temelleri olarak- art arda kurulmuştur (Peters ve Peter, 2012: 177; Brendebach vd., 2018: 3).

Liberal teoriye (Davies ve Woodward, 2014: 24-28) yakın görünen düşünsel faktörler, çoğunlukla uluslararası ilişkilerin yürütülüş tarzındaki ulusal çıkar merkezli anlayışın, ortak çıkarlara yöneldiği pratik bir değişiklik ihtiyacını ifade etmektedir. XX. yüzyılda kristalleşmeden evvel, XIX. yüzyılda da devletleri uluslararası örgütlenmeye zorlayan gereklilikler vardı. Örneğin, 1882'de Georg Jellinek, tek bir devletin iradesi ve gücü üzerine değil, lakin bir uluslararası topluluğun iradesi ve gücü üzerine kurulacak olan uluslararası örgütlenmeye karşı bir tür zorlayıcı güçten bahsediyordu (Peters ve Peter, 2012: 178). İşbirliğine yönelik duyulan ihtiyacın bir diğer görüntüsü de uygar milletlerin ortak çıkarlarının sağlanmasıydı. Örneğin Uluslararası Telgraf Bürosu'nu kuran 1868 tarihli antlaşmanın 61'inci maddesi, büronun, antlaşma maddelerini üyelerin ortak çıkarına yönelik uygulaması gerektiğini belirtmekteydi. Bunların yanında, XIX. yüzyıl ulus-devletlerinin artık fark ettiği üzere, kamu yararını sağlamak için tek bir devletin artık gerçekleştiremediği şeyler devletlerin kolektif girişimleri ile sağlanabilirdi (Peters ve Peter, 2012: 180).

Stratejik faktörler ise, -realist teoriye (Davies ve Woodward, 2014: 20-24) uygun olarak- bazı devletlerin uluslararası örgütleri iç ve dış güç mücadelesinin bir parçası haline getirdiğini vurgulamaktadır. Örneğin, Fransa'nın Latin Para Birliği yoluyla kendi para sistemini sınırlarının ötesine yayarak hegemonik bir güç olma arzusunda olduğu ileri sürülmektedir (Fendel ve Maurer, 2015: 97; Einaudi, 2000: 284-308; Viotti, 2014: 39). Dahası, İsviçre ve Belçika gibi tarafsız devletlerin uluslararası birliklere ev sahipliği yapmak için yarışmalarının nedeni olarak, bu birliklerden alınacak olan vergilerden ve birlik üzerinde kurulmak istenen idari bir vesayetten kaynaklandığı ifade edilmektedir (Peters ve Peter, 2012: 180). Gerçekten de İsviçre hem Telgraf Birliği hem de Posta Birliği'nin

uluslararası ofislerine ev sahipliği yapmakta ve her iki ofis de İsviçre idaresinin bir parçası gibi İsviçre Federal Parlamentosu'nun yıllık raporuna dahil edilmektedir (Dembinski-Goumard, 2008: 54).

Sistemsel faktörler ise uluslararası sistemin ve bu sistemin omurgasını oluşturan devletlerin yapısında meydana gelen değişikliklere ilişkindir. Claude'ye göre uluslararası örgütlerin gelişmesi için dört önkoşul vardır: 1-) dünya, bağımsız siyasi birimler olarak faaliyet gösteren birçok devlete bölünmelidir; 2-) bu bölümler arasında önemli ölçüde bir temas var olmalıdır; 3-) devletler, bir arada bulunmalarından kaynaklanan sorunların farkındalığını geliştirmelidirler; 4-) birbirleriyle ilişkilerini düzenlemek için kurumsal araçlar ve sistematik yöntemler yaratma gereğini kabul etmelidirler (Claude, 1971: 21). Bir önceki bölümde ifade edilen tarihi olaylar örüntüsü, gerçekten de Claude'u desteklemektedir. XIX. yüzyılda ulus-devletlerin sayısında bir artış görülürken, bu artış aynı zamanda sömürgecilik ve emperyalizmin etkisi ile uluslararası sistemin etki alanının Avrupa dışına çıkmasını da sağlamıştır (Özdam ve Jane, 2014: 240). Yukarı da belirtildiği üzere, uluslararası ticarete ve iletişim olanaklarındaki artış, devletler arasındaki teması ciddi biçimde arttırmıştır. Devletler, örneğin sağlık komisyonlarında görüldüğü gibi, bir arada bulunmalarından kaynaklanan sorunların farkına varmış ve bunları beraber çözmeye iradesi göstermiştir. Son olarak, uzun kongreler döneminde izlendiği üzere, ilişkilerin yürütülmesine ilişkin kurumsal araçlar ve sistematik yöntemler geliştirilmiştir. Bu anlamda uluslararası örgütlenmenin, esasında, anarşiye yatkın olan bir devletler sisteminin anti-tezi olduğu söylenebilir (Mogami, 2014: 44).

SONUÇ

Binlerce yıllık tek aktörlü uluslararası ilişkiler sistemine, değişen dünya koşullarında yeni aktörler eklenmiştir. Uluslararası örgütler de bu sistemi devletlerden sonra en fazla etkileme gücüne sahip aktörler olarak, kalıcı kurumlar olarak XIX. yüzyıldan itibaren var olmuşlardır. Uluslararası sistem -tüm diğer organizmalarda olduğu gibi- içerisindeki bileşenlerin (uluslararası ilişkiler aktörleri) süreçleri (uluslararası pratikleri) yürüttüğü bir bütündür. Organizmaların evrimine uygun olarak, uluslararası aktörler de ihtiyaç üzerine XIX. yüzyılda bu süreçte dahil olmuştur.

Bu yüzyılda hızla artan devlet sayıları ile beraber modern uluslararası ilişkiler sistemi, Westphalia'dan uzunca bir süre sonra da olsa yerine oturmuştur. Westphalia ile teorik olarak ortaya çıkmış olsa da toprak bütünlüğü, sınırların ihlal edilmezliği, egemen eşitlik ve iç işlerine karışmama ancak XIX. yüzyılda gerçek anlamda uygulanmaya başlanmıştır (Kaygusuz, 2014: 27). Teknik ve bilimsel anlamda yaşanan gelişmeler ilk uluslararası örgütlerin oluşmasını sağlamıştır. Savaşlardaki nicel ve nitel artış ile ticaret-ulaşım-iletişim tekniklerindeki çağır açan buluşlar, devletleri birbirleriyle daha yakın ilişki kurmaya zorlamıştır. Yakın ilişkiler, başta sağlık olmak üzere yeni sorunlar yaratmış ve bu sorunların artık yerel çabalar ile çözülemeyeceği anlaşılmıştır. Sömürgecilik ve emperyalizm yarışı, sistemin tüm dünyaya yayılmasına neden olurken, fayda getirmediği artık anlaşılan katı ulusal çıkar odaklı ilişki biçimi yerini ortak çıkar düşüncesine bırakmaya başlamıştır.

İlginç şekilde, XIX. yüzyıl bu gelişmelerin ya başladığı ya da sonuçlarının net şekilde hissedildiği yüzyıl olmuştur. Bu anlamda bu yüzyıl, uluslararası örgütlerin sihirli yüzyılı olarak ifade edilmelidir. XIX. yüzyıldaki başarılı uygulamalar sayesinde, XX. yüzyılda kurulan uluslararası örgüt sayısı keskin bir şekilde artmıştır (Ertürk, 2015: 334).

Uluslararası örgütler hiç şüphesiz uluslararası barışı sağlamak konusunda başarısızlığa düşmüş ve bazılarınca henüz XX. yüzyılın ortalarında dahi hayal kırıklığı olarak görülmüş olabilirler (Mangone, 1954: 10). Uluslararası örgütler, sistemde ihtiyaç duyulduğu süre boyunca var olacak ve ihtiyaca göre de evrimleşecektir. Bu ihtiyaç ortadan kalktığı veya uluslararası örgütler bu ihtiyaca cevap veremeyecek duruma geldiği zaman, tıpkı insan türünün zaman içinde yapısal evrim geçirerek bazı organlarının ihtiyaç fazlası olması gibi, körelmeye başlayacaklardır.

KAYNAKÇA

- Anderson, A. D. (1999). *On the Verge of War: International Relations and the Jülich-Kleve Succession Crises (1609-1614)*, Humanities Press, Boston.
- Anderson, F. (2001). *Crucible of War: The Seven Years' War and the Fate of Empire in British North America, 1754-1766*, Vintage, New York.

- Anderson, F. M. (1904). *The Constitutions and Other Select Documents Illustrative of The History of France 1789-1901*, H.W. Wilson, Minneapolis.
- Angus-Leppan, P. V. (1984). "A Note on the history of the International Association of Geodesy", *Bulletin Géodésique*, 58/3, 224-229.
- Archer, C. (2001). *International Organizations*, Routledge, London and New York.
- Arrighi, G. (2000). *Uzun Yirminci Yüzyıl*, (Çev: R. Boztemur), İmge, Ankara.
- Ataman, M. (2003). "The Impact of Non-State Actors on World Politics: A Challenge to Nation-States", *Alternatives: Turkish Journal of International Relations*, 2/1, 42-66.
- Ataöv, T. (1960). "1815 - 1865 Arasında Devletler Tarafından Kurulan Milletlerarası Teşekküller", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 15/3, 29-48.
- Ateş, D. (2016). *Uluslararası Örgütler: Devletlerin Örgütlenme Mantiği*, Dora Yayıncılık, Bursa.
- Baker, B. (2017). "Hague Peace Conferences (1899 and 1907)", *The Law of Armed Conflict and the Use of Force: The Max Planck Encyclopedia of Public International Law* (Ed: F. Lachenmann ve R. Wolfrum.), Oxford University Press, Oxford, 434-442.
- Barker, J. C. (2000). *International Law and International Relations*, Continuum, New York.
- Becker, S. O., Pfaff, S. ve Rubin, J. (2016). "Causes and consequences of the Protestant Reformation", *Explorations in Economic History*, 62, 1-25.
- Bedouelle, G. (2003). *The History of the Church*, Continuum, London.
- Bennett, A. L. (1995). *International Organizations: Principles and Issues*, Prentice Hall, New Jersey.
- Best, A., Hanhimaki, J., Maiolo, J. A. ve Schulze, K. E. (2015). *International History of the Twentieth Century and Beyond*, Routledge, London.
- Boisson de Chazournes, L. (2013). *Fresh Water in International Law*, Oxford University Press, Oxford.
- Brendebach, J., Herzer, M. ve Tworek, H. (2018). "Introduction", *International Organizations and the Media in the Nineteenth and Twentieth Centuries* (Ed. J. Brendebach, M. Herzer ve H. Tworek (Eds.)), Routledge, Oxon 1-16
- Butler, G. G. ve Maccoby, S. (2001). *The Development of International Law: New Jersey, Exchange, The Lawbook*.
- Buzan, B. ve Lawson, G. (2013). "The Global Transformation: The Nineteenth Century and the Making of Modern International Relations", *International Studies Quarterly*, 57/3, 620-634.
- Buzan, B. ve Little, R. (2001). "Why International Relations Has Failed as an Intellectual Project and What to Do About It", *Millennium*, 30/1, 19-39.
- Carvalho, D., Leira, H. ve Hobson, J. (2011). "The Big Bangs of IR: The Myths That Your Teachers Still Tell You about 1648 and 1919", *Millennium: Journal of International Studies*, 39/3, 735-758.
- Chapman, T. (1998). *The Congress of Vienna Origins, Processes and Result*, Routledge, New York.
- Claude, I. L. (1971). *Swords into Plowshares: The Problems and Progress of International Organization*, Random House, New York.
- Cox, R. W. (2007). "The International in Evolution", *Millennium: Journal of International Studies*, 35/3, 513-527.
- Croxton, D. (1999). "The Peace of Westphalia of 1648 and the Origins of Sovereignty", *The International History Review*, 21/3, 569-591.
- Cueto M., Brown, T. M. ve Fee, E. (2019). *The World Health Organization: A History*, Cambridge University Press, Cambridge.
- D'Souza, R. (2006). *Interstate Disputes Over Krishna Waters: Law, Science and Imperialism*, Orient Longman, New Delhi.
- Daudet, Y. (2008). *Topicality of the 1907 Hague Conference, the Second Peace Conference*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden.
- Davies, M. & Woodward, R. (2014). *International Organizations: A Companion*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham.

- Dembinski-Goumard, D. (2008). *International Geneva Yearbook: Organization and Activities of International Institutions in Geneva Volume XX*, Eco'Diagnostic, Geneva.
- Drake, W. J. (2008). "Introduction: The Distributed Architecture of Network Global Governance", *Governing Global Electronic Networks: International Perspectives on Policy and Power* (Ed. William J. Drake & Ernest J. Wilson III), the MIT Press, London, 1-80.
- Dwyer, P. G. (2013). "Violence and the Revolutionary and Napoleonic Wars: Massacre, Conquest and the Imperial Enterprise", *Journal of Genocide Research*, 15/2, 117-131.
- Einaudi, L. L. (2000). From the Franc to the 'Europe': The Attempted Transformation of the Latin Monetary Union into a European Monetary Union, 1865-1873. *The Economic History Review*, 53(2), 284-308.
- Englund, S. (2004). *Napoleon: A Political Life*, Scribner, New York.
- Engström, V. (2012). *Constructing the Powers of International Institutions*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden.
- Ertürk, E. (2015). "Intergovernmental Organizations (IGOs) and Their Roles and Activities in Security, Economy, Health, and Environment", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8/8, 333-340.
- Esaille, C. (2001). *The French Wars 1792-1815*, Routledge, London.
- Fakhri, M. (2018). "Sugar", *International Law's Objects* (Ed. J. Hohmann & D. Joyce), Oxford: Oxford University Press, 478-490.
- Falk, R. A. (1969). "The Interplay of Westphalia and Charter Conceptions of International Legal Order", *The Future of the International Legal Order* (Ed. C. E. Black & R. A. Falk), Princeton University Press, Princeton, 32-70.
- Falkner, J. (2015). *The War of the Spanish Succession 1701-1714*, Pen & Sword Military, South Yorkshire.
- Fendel, R. ve Maurer, D. (2015). "Does European History Repeat Itself?: Lessons from the Latin Monetary Union for the European Monetary Union", *Journal of Economic Integration*, 30/1, 93-120.
- Gabriela, S. M. (2013). "The Role of International Organizations in the Global Economic Governance-An Assessment", *Romanian Economic and Business Review*, Special Issue, 308-316.
- Giraud, C. (1847). *The Treaty of Utrecht*, James Ridgway Piccadilly, London.
- Goldstein, J. L., Rivers, D. ve Tomz, M. (2007). "Institutions in International Relations: Understanding the Effects of the GATT and the WTO on World Trade", *International Organization*, 61, 37-67.
- Gönlübol, M. (1975). *Milletlerarası Siyasi Teşkilatlanma*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- Götz, N. (2009). "Epilogue: The 'Alpine System': Creating Space for Regional Cooperation", *Regional Cooperation and International Organizations: The Nordic Model in Transnational Alignment*, (Ed. Norbert Götz & Heidi Haggrén), Routledge, Oxon, 248-268.
- Grant, J. P. ve Barker, J. C. (2009). *Parry and Grant Encyclopaedic Dictionary of International Law*, Oxford University Press, Oxford.
- Gross, L. (1948). "The Peace of Westphalia 1648-1948", *The American Journal of International Law*, 42/1, 20-41.
- Gutmann, M. P. (1988). "The Origins of the Thirty Years' War", *The Journal of Interdisciplinary History*, 18/4, 749-770.
- Haas, E. B. (1964). *Beyond the Nation State: Functionalism and International Organization*, Stanford University Press, Stanford.
- Hameeuw, H. (2013). "Mesopotamian Clay Cones in the ancient Near East Collections of the Royal Museums of Art and History", *Bulletin des Musées royaux d'Art et d'Histoire, Bruxelles*, 48, 5-48.
- Hampton, B. C. (1940). "Development of the National Maritime Quarantine System of the United States", *Public Health Reports (1896-1970)*, 55/28, 1241-1257.
- Hanrieder, W. F. (1966). "International Organizations and International Systems", *Journal of Conflict Resolution*, 10/3, 297-313.
- Hardy, A. (1993). "Cholera, Quarantine and the English Preventive System 1850-1895", *Medical History*, 37, 250-269.

- Hasgüler, M. ve Uludağ, M. B. (2017). *Devletlerarası ve Hükümetler Dışı Uluslararası Örgütler, Tarihçe-Organlar-Belgeler-Politikalar*, Alfa Yayıncılık, İstanbul.
- Hastings, D. (2018). *Nationalism in Modern Europe: Political, Identity, and Belonging since the French Revolution*, Bloomsbury, London.
- Hatton, T. J. ve Williamson, J. G. (1994). "What Drove the Mass Migrations from Europe in the Late Nineteenth Century", *Population and Development Review*, 20/3, 533-559.
- Henderson, E. O. (2018). *The Zollverein*, Routledge, Oxon.
- Hernandez, G. (2014). *The International Court of Justice and the Judicial Function*, Oxford University Press, Oxford.
- Higgins, A. R. (2017). "Writing for Peace: Reconsidering the British Public Peace Petitioning Movement's Historical Legacies After 1898". *War, Peace and International Order?: The Legacies of the Hague Conferences of 1899 and 1907* (Ed. Maartje A., C. E. Barber ve A. R. Higgins), Routledge, New York, 138-154.
- Hillerbrand, H. J. (2012). *A New History of Christianity*, Abingdon Press, Nashville.
- Hirsch, M. (1995). *The Responsibility of International Organizations Toward Third Parties: Some Basic Principles*, Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht.
- Hughes, M. (1992). *Early Modern Germany, 1477-1804*, MacMillan Press and University of Pennsylvania Press, Philadelphia.
- Ingrao, C. W. (2000). *The Habsburg Monarchy, 1618-1815*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Jackson, R. H. (1992). "Pluralism in International Political Theory", *Review of International Studies*, 18/3, 271-281.
- Kaplan, B. J. (2007). *Divided by Faith: Religious Conflict and the Practice of Toleration in Early Modern Europe*, The Belknap Press of Harvard University Press, London.
- Kayaoğlu, T. (2010). *Legal Imperialism: Sovereignty and Extraterritoriality in Japan, the Ottoman, and China*, Cambridge University Press, New York.
- Kaygusuz, Ö. (2014). "Egemenlik ve Vestfalyan Düzen", *Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler* (Ed. Evren Balta), İletişim, İstanbul, 25-49.
- Kohn, G. C. (2007). *Dictionary of Wars*, Facts On File, New York.
- Konnert, M. (2006). *Early Modern Europe: The Age of Religious War, 1559–1715*, University of Toronto Press, Toronto.
- Krasner, S. D. (1999). *Sovereignty: Organized Hypocrisy*, Princeton University Press, Princeton.
- Kuanpoth, J. (2010). *Patent Rights in Pharmaceuticals in Developing Countries: Major Challenges for the Future*, Edward Elgar, Cheltenham.
- Kuokkanen, T. (2002). *International Law and the Environment: Variations on a Theme*, Kluwer Law International, The Hague.
- Leonard, L. (1951). *International Organization*, McGraw-Hill, New York.
- Lindsay, J. O. (1970). *The New Cambridge Modern History, Volume II, The Old Regime 1713-63*, the University Press, Cambridge.
- Little, R. (1996). The Growing Relevance of Pluralism. Steve Smith (Ed.), in *International Theory: Positivism & Beyond* (ss. 66-86), Cambridge University Press, Cambridge.
- Lorca, A. B. (2014). *Mestizo International Law: A Global Intellectual History 1842-1933*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Lyall, F. (2016). *International Communications: The International Telecommunication Union and the Universal Postal Union*, Routledge, New York.
- Mangone, G. J. (1954). *A Short History of International Organization*, McGraw-Hill Book Company, New York.
- McGeary, T. (2013). *The Politics of Opera in Handel's Britain*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mogami, T. (2014). On the Concept of International Organization: Centralization, Hegemonism, and Constitutionalism, *Networking the International System Global Histories of International Organizations* (Ed. Madeleine Herren), Springer, Basel, 43-52.

- Moore, J. N., Roberts, B. ve Turner, R. F. (1990). *National Security Law*, Carolina Academic Press, Durham.
- Morgenthau, H. J. (1946). "Diplomacy", *Yale Law Journal*, 55/5, 1067-1080.
- Murphy, J. F. (1983). *The United Nations and the Control of International Violence: A Legal and Political Analysis*, Manchester University Press, Manchester.
- Nau, H. R. (1974). *National Politics and International Technology: Nuclear Reactor Development in Western Europe*, The John Hopkins University Press, Baltimore.
- Osiander, A (2001). "Sovereignty, International Relations, and the Westphalian Myth", *International Organization*, 55/2, 251-287.
- Özdal, B. ve Jane, M. (2014). "La Der Des Ders" in Uluslararası Sistemin Yapısına Etkileri", *Akademik Bakış*, 7/14, 215-245.
- Partington, C. F. (1836). *The British Cyclopædia of Literature, History, Geography, Law, and Politics, Volume I*, Orr and Smith, London.
- Peasleess, A. J. (1956). *International Governmental Organizations: Constitutional Documents Volume II*, Martinus Nijhoff, The Hague.
- Peter, S. (2005). "The Westphalian Model, Sovereignty and Law in Fin-de-siècle German International Theory", *International Relations*, 19/2, 153-172.
- Peters, A. Ve Peter, S. (2012). "International Organization: Between Technocracy and Democracy", *The Oxford Handbook of the History of International Law* (Ed. Bardo Fassbender & Anne Peters), Oxford: Oxford University Press, 170-197.
- Philpott, D. (1999). "Westphalia, Authority, and International Society", *Political Studies*, 47, 566-589.
- Potymkin, V. (1977). *Uluslararası İlişkiler Tarihi (Diplomasi Tarihi)*, (Çev: A. Tokatlı), May Yayınları, İstanbul.
- Reading, M. (2009). *The Complete Prophecies of Nostradamus*, Watkins Publishing, London.
- Reinalda, B. (2009). *Routledge History of International Organizations From 1815 to the Present Day*, Routledge, London.
- Richardson, L. (2006). "Strategic and Military Planning, 1815-56" *The Fog of Peace and War Planning: Military and Strategic Planning under Uncertainty* (Ed. T. C. Imlay & M. D. Toft), Routledge, New York, 11-25.
- Schiavone, G. (1986). *International Organizations: A Dictionary and Directory*, Mcmillian Reference Books, London.
- Shapiro, F. R. (2006). *The Yale Book of Quotations*, Yale University Press, New Heaven ve London.
- Simpson, G. (2004). *Great Powers and Outlaw States: Unequal Sovereigns in the International Legal Orders*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Smith, R. (2009). *Military Economics: The Interaction of Power and Money*, Palgrave Macmillan, . New York.
- Smith, W. (1982). *European Imperialism in the Nineteenth and Twentieth Centuries*, Wadsworth Publishing, Chicago.
- Steans, J., Pettiford, L., Diez, T. Ve El-Anis, I. (2010). *An Introduction to International Relations Theory: Perspectives and Themes*, Pearson, Essex.
- Stephens, H. M. (1896). *Revolutionary Europe, 1789-1815*, Rivingtons, London.
- Stevens, A. (2016). "Tell el-Amarna", *Encyclopedia of Egyptology* (Ed. Willeke Wendrich), UCLA, Los Angeles, 1-37.
- Stolleis, M. (2001). *Public Law in Germany 1800-1914*, Berghahn Books, New York.
- Straumann, B. (2008). "The Peace of Westphalia as a Secular Constitution", *Constellations*, 15, 173-188.
- Sud, U. (1983). *Decolonization to World Order: International Organizations and the Emerging Pattern of Global Interdependence*, National, New Delhi.
- Szabo, F. A. J. (2013). *The Seven Years War in Europe: 1756-1763*, Routledge, New York.
- The Religious Peace of Augsburg (September 25, 1555), § 24, http://ghdi.ghi-dc.org/docpage.cfm?docpage_id=5367, (Erişim Tarihi 28 Haziran 2019).

- Tuncer, H. (2009). *Osmanlı ve Büyük Güçler (1815-1878)*, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- Turk, E. L. (1999). *The History of Germany*, Greenwood Press, London.
- Ungern-Sternberg, A. (2012). "Religion and Religious Intervention", *The Oxford Handbook of the History of International Law* (Ed. B. Fassbender & A. Peters), Oxford University Press, Oxford, 294-316
- Viotti, P. R. (2014). *The Dollar and National Security: The Monetary Component of Hard Power*, Stanford University Press, Stanford.
- Viotti, P. R. & Kauppi, M. V. (1987). *International Relations Theory: Realism, Pluralism, Globalism, and Beyond*, Allyn & Bacon, Massachusetts.
- Williams, A. J. (2012). *International History and International Relations*, Routledge, London.
- Wilson, P. H. (2009). *The Thirty Years War: Europe's Tragedy*, The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge.
- Yalvaç, F. (2012). "Devlet", *Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar* (Ed. Atilla Eralp), İletişim, İstanbul, 15-52.
- Yalvaç, F. (2013). "Tarihsel Sosyoloji ve Uluslararası İlişkiler: Jeopolitik, Kapitalizm ve Devletler Sistemi", *Uluslararası İlişkiler*, 10/38, 3-28.
- Yılmaz, Ö. (2017). "1847-1848 Kolerla Salgını ve Osmanlı Coğrafyasındaki Etkileri", *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, 6/1, 23-55.
- Zouche, R. (1911). *An Exposition of Fecial Law and Procedure, or of Law Between Nations, and Questions Concerning the Same*, (Çev: J. L. Brierly), Carnegie Institution, Washington.

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Bu çalışmanın yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedirler (The authors of this article confirm that their work complies with the principles of research and publication ethics).
2. Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the authors).
3. Bu çalışma, intihal tarama programı kullanılarak intihal taramasından geçirilmiştir (This article was screened for potential plagiarism using a plagiarism screening program).
4. Bu makale için etik kurul izni gerekmemektedir (Ethics committee permission is not required for this article).